

ex notis subjecti subjecto convenire, — aut : notam quae subjecti notis repugnat; subjecto repugnare; — *a.* in tali perceptione mens per se errare nequit; *e.*

Ad min. Causa erroris esset aut quia idea subjecti objectivum valorem non haberet, aut quia mens non esset apta ad verum percipiendum; *a.* neutrum est; *e.*

Prob. 2^a pars (*est metaphysica*). In his judiciis percipitur ita subjecti et praedicati convenientia, ut ejus negatio percipiatur simul fore affirmatio et negatio ejusdem notae, v. c. *homo non rationalis; homo non risivus*; et hoc quidem independenter ab omni hypothesisi, i. e. absolute; *e.*

Coroll. 1^m Judicia analytica fundantur non in experientia, sed in subjecti essentia seu conceptu; quod solum est motivum cur praedicatum percipiatur ut absolute, universaliter, necessario conveniens subjecto; — hinc etiam vocantur *judicia a priori*, i. e. ante experientiam.

Coroll. 2^m Possunt tamen saepe eadem judicia ex experientia oriri, sed ut singularia, non ut universalia, necessaria; seu ut synthetica non ut analytica; imo ordinario per experientiam excitatur primo mens ut ideas comparet, et quaerat judicia analytica; — experientia est occasio, non causa.

Coroll. 3^m Potest etiam mens juvari signo aliquo sensibili particulari, ut concurrente phantasmate, facilius fiat apprehensio et analysis (figuris in geometria, exemplo singulari...) — sed a signo iterum abstrahendum.

Coroll. 4^m Judicia analytica, etiam immediate evidentialia, demonstrari possunt *indirecte* seu ab absurdo; — quaedam etiam *directe*, sed demonstratione improprie dicta, quae nihil est nisi *explicatio* terminorum subjecti et praedicati, ut vel eorum significatio intelligatur, vel manifestior fiat evidentialia (talialia multa sunt argumenta in logica).

Propositio 47.

In judiciis syntheticis immediatis formandis mens per se non errat; certitudo autem horum judiciorum est physica, hypothetica.

Notiones. 1) In his judiciis praedicatum non eruitur per analysim ex subjecto, neque ergo pertinet necessario ad ejus naturam; — sed per experientiam invenitur convenire contingenter subjecto.

2) Judicia synthetica sunt *immediata* vel *mediata*, prout ex experientia statim hauriuntur sine ratiocinio, vel mediante ratiocinio fiunt.

3) Judicia synthetica immediata sunt singularia, non universalia, nam testimonium sensuum refert unum hoc concretum, non universale, v. c. hanc nivem frigidam; — judicia synthetica mediata possunt esse universalia, per inductionem (de qua cfr. infra).

4) Judicia synthetica dicuntur *a posteriori*, i. e. post experientiam; dicuntur etiam *contingentia*, quia contingit hic et nunc subjectum esse cum praedicato identicum, sed non ex propria essentia et necessario semper identicum est.

Prob. 1^a pars (*non errat*). Experientia, i. e. sensus intimi vel externi infallibile testimonium refert aliquod concretum, v. c. *me cogitantem, nivem frigidam*; mens autem resolvit hoc unum concretum in plures notas, quas iterum componit in unum judicium, v. c. *ego sum cogitans, nix est frigida*; — *a.* sic mens solum praedicat de subjecto id quod de facto in experientia invenitur esse idem cum subjecto, quodque sola mentali analysi fuerat separatum; *e.*

Prob. 2^a pars (*est physica*). In tantum excluditur omne dubium, in quantum certo praebetur menti testimonium concretum sensus, cujus analysi invenitur subjectum et praedicatum; — *a.* hoc motivum est physicum factum experientiae; *e.*

Scholion. Quaedam sunt judicia synthetica quoad nos, i. e. pro nostra cognitione, quorum subjectum non satis notum nobis, ut conceptus ipsius analysi valeamus inquirere utrum forsitan sint analytica quoad se, i. e. intrinseca necessitate, si melius cognosceremus subjectum.

Propositio 48.

Kantii systema, quoad consilium quo crasim rationis purae instituit, absurdum est.

Stat. quaest. 1) Kant dubio tactus de valore objectivo omnis *scientiae metaphysicae*, ante omnia inquirendum esse statuit, num omnino metaphysica, i. e. scientia de suprasensibilibus, sit possibilis. — Ad hanc inquisitionem praemittendam esse inquisitionem criticam de ipsa facultate cognoscitiva, num revera possimus ea quae experientiam, naturam physicam transcendunt, cognoscere; quamdiu enim id *scientificae* exploratum non sit, *dubitandum* esse *positive* de rationis nostrae aptitudine ad ea cognoscenda.

2) *Physicam naturam* intelligit Kant *phaenomena*, i. e. meras rerum apparentias (sensibilia propria et communia); — *reale* vero illud quod his phaenomenis subest, ipsas res, rerumque essentias seu naturas, ut sunt in se et experientiam transcendunt. — Illuc ergo redit inquisitio : num intellectus realitates rerum cognoscere possit.

3) Imo distinguit inter *ens in se* : id quod phaenomenis substat; — et *noumenon* (*νοούμενον*) : id quod ratio necessario cogitare debet. — Hinc conceptus Noumenon latius patet quam Ens in se : omne ens in se est noumenon, sed non vicissim.

Prob. 1° Consilium Kantii est inquirere utrum ratio nostra apta sit ad verum assequendum, necne; *a.* id ipsum explorare aggreditur illa ipsa ratione de cujus veracitate *positive* dubitat; *e.* ratione *positive* dubia inquit scientificae num ratio valeat aliquid; et incidit in contradictionem omni scepticismo essentialem.

Prob. 2° Consilium Kantii est inquirere num omnino aliquod noumenon (=intelligibile) cognosci possit; *a.* eo ipso quod *naturam rationis* critice

explorare vult, aliquod noumenon ut a nobis certo cognitum praesupponit (hanc ipsam scilicet naturam rationis); *e*.

Propositio 49.

Kantii systema quoad fundamentum cui criticam superstruxit falsum est.

Stat. quaest. 1) Orditur Kant suum systema exponens, ab analysi iudiciorum nostrorum; scilicet: a) iudicium est aut *a priori*, si est universale, absolute necessarium, ac proin independens ab omni experientia; — aut *a posteriori*, si particulare, contingens, hypothetice necessarium, ac proin ab experientia dependens. — b) Iudicium a posteriori semper est *syntheticum*, quia praedicatum semper subjecto aliunde advenit; — iudicium a priori est aut *analyticum*, si non invenitur praedicatum in analysi subjecti, sed aliunde illi adveniens componitur, non tamen ab experientia, quum haec universalitatem et necessitatem absolutam dare non possit, v. c. $7 + 5 = 12$.

2) Concludit: a) *judicia analytica* non pertinent ad *scientiam*, quia ipsis nihil novi cognoscitur, nam solum aliter et aliter ordinantur conceptus semper iidem; — b) *judicia synthetica a posteriori*, augent quidem cognitionem humanam, sed quia versantur circa particularia et contingentia, ad scientiam non pertinent; — c) *judicia synthetica a priori* sola constituunt scientiam, quia et nova cognitio his acquiritur, quum praedicatum sit extra notionem subjecti; et sunt universalia ac necessaria.

3) Fundamentum igitur totius philosophiae et omnis scientiae metaphysicae et mathematicae, sunt *judicia synthetica a priori*; — quaerens jam quodnam sit motivum talis iudicii, concludit Kant esse formam subjectivam mentis ita necessario cogitantis.

4) Probandum igitur nobis est, iudicia synthetica a priori Kantiana non esse admittenda, seu non rectam esse iudiciorum analysim initio positam.

Prob. 1° Repugnat mentem humanam creare iudicia sine fundamento in re, et iis adhaerere naturaliter, invincibiliter; *a*. ita esset in iudiciis Kantianis; *e*.

Ad maj. Veritas necessario supponit realitatem objectivam cui conformetur intellectus; i. e. supponit fundamentum in re; *e*.

Ad min. a) In his iudiciis praedicatum unitur subjecto, non ex analysi subjecti, neque experientia, sed nescitur unde. — b) Naturaliter, invincibiliter mens adhaeret iudiciis quae percipit ut universaliter, absolute certa.

Prob. 2° Mens per se nec iudicat, nec iudicare potest, nisi subjecti et praedicati objectivam identitatem (vel diversitatem) percipiat; *a*. in iudiciis syntheticis a priori mens nullo modo illam percipit, sed caeae affirmat, et adhaeret; *e*.

Ad maj. Iudicium non est actus caecus, sed intelligentiae seu perceptionis.

Ad min. Mens identitatem... non aliunde assequi potest, quam a) ex consideratione idearum, qua intelligit eas idem objectum repraesentare, — vel

b) ex ipsius objecti experimentalis consideratione, qua intelligit illud duabus ideis repraesentari; — *a*. priori modo habetur iudicium analyticum a priori, — posteriori modo habetur iudicium syntheticum a posteriori; *e*.

N. B. Dicitur: *per se* nam per accidens, per temeritatem voluntatis, potest duci intellectus ad iudicium sine ratione sufficiente.

Prob. 3° In sua crisi iudiciorum supponit Kant, analytica iudicia non esse alia, quam quorum hauritur praedicatum ex sola analysi solius subjecti; *a*. hoc suppositum falsum est; *e*.

Ad min. Quae Kant vocat analytica, sunt analytica *strictiori sensu*; sed dantur alia analytica *latrio sensu*, et haec sunt *vere analytica*, nam praedicati identitas cum subjecto percipitur ex sola analysi, non quidem solius subjecti, sed subjecti simul et praedicati; qua analysi invenitur praedicatum fundari in subjecto, seu adesse in subjecto rationem cur praedicatum necessario et universaliter illi sit tribuendum.

Schol. 1^m Exempla affert Kant in probationem; sed haec nihil probant, nam sunt aut analytica et a priori, aut synthetica et a posteriori; scilicet: 1) iudicium mathematicum: $7 + 5 = 12$; — 2) principium causalitatis (nihil fit sine causa); — 3) linea recta est brevissima inter duo data puncta; — 4) in motus communicatione semper actioni aequalis est reactio; — 5) in mutationibus corporeis nulla perit materiae quantitas; — 6) mundus initium habuit.

Schol. 2^m Systema quod ex his suis iudiciis deducit Kant:

1) Motivum certitudinis in talibus iudiciis, non sunt ideae objectivae, neque experientia; ergo aliquid nobis subjectivum, forma aliqua nobis innata, et actum nobis necessitans.

2) Quenam sit ista forma subjectiva, inveniendum ex analysi horum iudiciorum, et vocabuntur hae formae: *categoriae*.

sunt iudicia :		quibus respondent categoriae :	
quantitate :	— — — — —	quantitas :	
{ universalia	— — — — —	{ unitas	
{ particularia	— — — — —	{ pluralitas	
{ singularia	— — — — —	{ totalitas	
qualitate :	— — — — —	qualitas :	
{ affirmativa	— — — — —	{ realitas	
{ negativa	— — — — —	{ negatio	
{ infinita	— — — — —	{ limitatio	
relatione :	— — — — —	relatio :	
{ categorica	— — — — —	{ substantia, accidens	
{ hypothetica	— — — — —	{ causa, effectus	
{ disjunctiva	— — — — —	{ actio mutua	
modalitate :	— — — — —	modalitas :	
{ problematica	— — — — —	{ possibilitas, impossibilitas	
{ assertoria	— — — — —	{ existentia, non-existentia	
{ apodictica	— — — — —	{ necessitas, contingentia.	

3) His *formis subjectivis*, i. e. ideis nobis innatis, utimur ad iudicia nostra efficienda, eas applicando ad *materiam*, i. e. ad *phaenomena*; — et haec est operatio *intellectus*, i. e. *facultatis iudicandi*.

4) *Materiam*, seu *phaenomena* ipsa percipimus per alias duas formas subjectivas, scilicet *tempus* et *spatium*; eas applicando ad *elementum objectivum* seu *materiam sensationum*, scilicet impressionem ab objecto proveniente; — et haec est operatio *sensibilitatis*, i. e. *facultatis apprehendendi*.

5) Sunt autem nobis subjectivae et innatae istae duae formae, nam : a) ut nobis *phaenomena* repraesentemus quasi juxtaposita, vel succedentia, praesupponitur in nobis *idea spatii* et *temporis*; — b) abstrahendo possumus cogitatione omnia extensa et successiva remove, sed non ipsum *spatium* et *tempus*; — c) non nisi unicum possumus cogitare *tempus* et *spatium*, cujus quasi partes sint singula tempora et spatia; e. haec non affectio singularium rerum est, sed nobis praeeconcepta forma.

6) Quid ergo *objective* tandem sentitis *phaenomenis* subsit, i. e. ipsa *noumena*, sunt nobis prorsus incognita.

7) Conceptus quos iudicando formavimus, in nobiliorem et scientificam unitatem conjungimus, per *ratiocinium*, quae est operatio *rationis*, i. e. *facultatis ratiocinandi*.—*Elementum materiale* objectivum ratiocinii sunt conceptus ab intellectu rationi oblati; — *elementum subjectivum formale*, sunt normae secundum quas ratio *necessario* procedere debet. — Nempe :

ratiocinandi modus : cui respondet forma subjectiva :

{	categoricus —	— <i>idea psychologica</i> i. e. τοῦ ἐγώ, i. e. subjecti absoluti, quod jam esse nequit subjecti alterius praedicatum.
	hypotheticus —	— <i>idea cosmologica</i> i. e. mundi, i. e. cujusdam absolutae dependentiae omnium singularium a totalitate, ad quam reducantur.
	disjunctivus —	— <i>idea theologica</i> i. e. Dei, i. e. cujusdam absolutae causae omnium realitatum seu perfectionum possibilium.

Quae tres formae subjectivae, sunt normae secundum quas se ratio discurrendo dirigere debet; nam finis et terminus alicujus motus est essentialiter directivus hujus motus; a. tres illae *ideae* sunt finis et terminus ratiocinii; e. a priori insunt rationi, et nullum habent *objectivum* valorem.

Propositio 50.

Kantii systema, quoad terminum ad quem critica pervenit, absurdum est.

Stat. quaest. Ex analysi critica rationis, modo exposita, deducit Kant conclusiones responsionesque ad propositam quaestionem de possibilitate scientiae metaphysicae :

1) Nos cognoscere non possumus nisi *objecta sensibilia*.— Haec autem non ipsa in se cognoscimus, sed eorum tantum *phaenomena*, quae nos ipsi formis sensibilitatis et intellectus subjectivis ad modulum nostrum effingimus. —

Realia objecta (ens in se) quae *phaenomenis* subsunt, non negantur, sed nostrae cognitioni plane impervia sunt (=incognitum X).

2) *Judicia synthetica a priori* *objectivum* valorem non habent; ergo *metaphysica* et *mathesis pura*, quae his constant, non sunt scientiae *objectivo* valore praeditae; — *physica* autem tota est circa rerum *apparentias*, idque ita ut *natura visibilis* a *sensibilitate* et *intellectu* construat.

3) Si nostris conceptibus *objectivum* valorem adscribimus, haec non est nisi *deceptio* quaedam et *illusio naturalis*; idque maxime de *ideis* tribus supremis valet, ac nititur *sophisticis* quidem, sed *rationi naturalibus* ac *necessariis ratiociniis* quibusdam. — Criticae igitur est, haec *rationis sophisticata* detegere, non quidem ut abjiciantur, quod fieri nequit, sed ut *deceptiones* arceantur.

4) Ergo totus ordo in cognoscendo, qui hucusque tenebatur, invertendus est; non enim *objecta* sunt *mensura* nostrae cognitionis sed e contra *cognitio* nostra est *mensura* *objectorum*.

Prob. 1° Kant concludit : 1) nullum plane *noumenon*, ne rerum *sensibilium* quidem, a nobis cognosci posse; — 2) *objectivum* valorem conceptuum, et aptitudinem *rationis* ad verum cognoscendum, esse negandum; — 3) *rationem* *transcendentali* *illusionem* naturaliter teneri; — a. haec omnia concludit operationis suae, cui ut *veraci* fidit; — et concludit ex *analytica crisi* alicujus *noumeni*, quod ut *objectivum* et *cognitum* praesupponit (videlicet *naturae* *rationis* nostrae); e.

Prob. 2° Kant admittit, *apparentiis* rerum *sensibilium* (*phaenomenis*) aliquid reale (ens in se) subesse; a. in hoc ipso sibi suisque principiis contradicit; e.

Prob. min. Illud quod *phaenomenis* subest, certe intelligit aliquid reale e existens; a. *realitas* et *existentia* pertinet ad duodecim illas *categorias*, quae sunt *merae formae subjectivae*; e.

Scholion. *Doctrina Kantiana* rite vocari potest : *idealismus transcendentalis*, nam ea quae transcendunt *cognitionem empiricam* sunt tantum *figmenta* *mentis*. — Rite etiam vocari potest : *naturalismus empiricus*, nam pro *ratione theoretica* (*pura*), nulla datur *cognitio* vere *ideal*is, sed tantum *empirica*.

§ 3. DE RATIOCINIO.

Propositio 51.

Ratiocinio comparantur iudicia mediata, quae per se nequeunt esse falsa, et quae novae possunt esse cognitiones.

Notiones. *Ratiocinium* hic non intelligitur sola dispositio artificiosa propositionum in majorem, minorem, et conclusionem; — sed praecipue inventio *medii termini*, i. e. *actus* *mentis* percipientis *identitatem* *duarum idearum* *objectivarum* cum una *tertia* (vel *diversitatem unius*), et sic *concludentis* *identitatem* (vel *diversitatem*) *duarum* *inter se*.

Per se : si consequentia est recta, i. e. ratiocinium debite fit.

Stat. quaest. 1) Sufficit pro syllogismo probare; nam ceterae ratiocinii formae ad illam reducuntur.

2) Secundam partem : novas veritates posse ratiocinio detegi, negant *Baco* et *positivistae*; quia ut conclusio possit deduci, debet in praemissis contineri, et jam percipi, et sic jam praesupponi, et petitionem principii causare; v. c. *omnis homo est mortalis*; *a. Joannes est homo*; *e. est mortalis*; — major non est vera, nec potest vera apparere, nisi supponatur conclusio; — unde mentis processus legitimus non erit nisi inductio : *sicut Petrus, Paulus, Plato et c^o omnes mortui sunt, ita et Joannes morietur.*

Prob. 1^a pars (*nequeunt esse falsa*). Si objective vera est aliqua cognitio implicite percepta, haec explicite percepta falsa esse nequit; *a.* conclusio deducta, si consequentia est recta, nihil aliud est quam explicita perceptio veritatis implicite perceptae in praemissis; *e.*

Ad min. Haec est ipsa analysis naturae syllogismi, et principii convenientiae et discrepantiae.

Prob. 2^a pars (*novae cognitiones*). 1° Omne ratiocinium aut est *purum* (i. e. ex duabus praemissis analyticis), — aut *mixtum* (ex una analytica et una synthetica), — aut *empiricum* (ex utraque synthetica); — *a.* in singulis, teste experientia, novae oriuntur cognitiones; *e.*

Prob. min. 1 part. (in puro). a) Cognitiones a priori ad principia altiora reducuntur, i. e. invenitur dependentia objectivae eorum veritatis, seu ratio cur sint certae, v. c. *summa angulorum in triangulo = 2*; *a. polygonum n laterum = (n-2) triangulos*; *e. summa angulorum in polygono = (n-2) 2.*

b) Multas detegimus relationes inter nostros conceptus, necessarias quidem, sed non immediate notas.

Prob. min. 2 part. (in mixto). a) Experimentalibus cognitionibus damus certitudinem hypotheticam, v. c. *si dantur sensationes externae, necessario existunt corpora*; *a. dantur*; *e.*

b) Inter objecta experientiae varias detegimus relationes, v. c. *quod semper uniformiter idem causat, hoc est causa ejus per se*; *a. quoties dolui capite, remedio A sanabatur, remedio B intendebatur dolor*; *e. remedium aptum est A, non B.*

c) Plures detegimus veritates quas experientia non attingit, v. c. leges naturales inducimus, — explicamus per hypotheses aptas, — Dei existentiam novimus.

Prob. min. 3 part. (in empirico). Applicamus varia principia experimentalia variis individuis, v. c. *corpora dilatantur calore*; *a. hoc ferrum calefit*; *e. dilatabitur*; — *canis iratus mordet*; *a. hoc tuo lusu irascitur canis meus*; *e. nisi cesses, mordeberis.*

Prob. 2° Omnes cognitiones ratiocinio praerequisitae aut pertinent ad subjectum conclusionis, aut ad praedicatum, aut ad principia generalia ratiocinii; *a.* in his nulla praesupponitur cognitio conclusionis (explicita); *e.*

Ad min. 1) (ad subjectum). Quaeritur de eo an sit (existentia), aut quid sit (essentia, proprietates, accidentia); *a.* in primo sufficit praecognosci aliquo modo quid sit; — in secundo, aliquomodo an sit; *e.*

2) (*ad praedicatum*). Quaeritur an sit in subjecto; *a.* sufficit praecognosci quid sit; *e.*

3) (*ad principia*). Haec sunt : primum factum, primum principium, prima conditio, principium convenientiae vel discrepantiae, terminus medius; — *a.* nulla ex his sunt ipsa conclusio; *e.*

Objic. 1° Teste experientia, e ratiocinio plurimi orti sunt errores. — *R. d.* e ratiocinio debite facto, *n*; indebite, *sd.* cujus inordinationis constare poterat sufficienter attendenti, *c*; secus, *n.*

Objic. 2° Ut certitudinem pariat ratiocinium, debet constare de legitimitate consequentiae; *a.* hoc non poterit nisi per novum ratiocinium; *e.* per circulum vitiosum. — *R. c. maj.* — *n. min.* (sed immediata evidentia consequentiae; et e cognitione aliunde certa praemissarum).

Objic. 3° Ut certa sit conclusio debent esse certae praemissae; *a.* certae non erunt nisi praesupponatur conclusio; *e.* nihil novi, sed circulus. — *R. c. maj.* — *d. min.* nisi praesupponatur ontologice, *c*; logice, *n.* (i. e. debet esse vera, *c*; debet cognosci ut vera, *n*; vel *sd.* cognosci explicite, *n*; implicite, ut possit explicitari, *c.*)

Scholion. Quaeritur specialius de ratiocinio mathematico : 1) quae ejus natura, — 2) quanta ejus certitudo in se spectati, — 3) quae ejus natura, applicati ad res physicas, mechanicas, thermodynamicas, astronomicas etc. — 4) quanta ejus tunc certitudo.

R. 1) Est analyticum, — *R. 2)* Ergo certitudinis metaphysicae, absolutae universalis.

R. 3) In applicatione..., est mixtum; scilicet : a) ex observatione experimentalis statuitur aequatio, i. e. scribitur signis mathematicis propositio aliqua synthetica; — b) calculo mathematico ostenditur hujus aequationis identitas, vel nexus necessarius cum formula finali; — c) habes proin syllogismum conditionalem : « *factum experimentale ita repraesentatur mathematice; a. si ita repraesentatur, necessario debet repraesentari valor incognitae quaerendae x, y, z... formula finali*; *e.* » et prob. min. analytice.

R. 4) Est ergo certitudinis physicae, hypotheticae, tantae universalitatis, quanta ipsa major seu propositio synthetica; — sed observandum : a) ut in statuenda aequatione nihil habeatur nisi stricta narratio factae experientiae, certae; — b) ut minor non sit nisi mathematica, analytica evolutio aequationis; — c) ut in legenda conclusione non latior inducatur interpretatio signorum, quam in majori patiebatur experientia. — *N. B.* Ex his non satis observatis, non rari fuerunt et sunt errores physicorum, thermodynamistarum : cfr. cosmolog.

§ 4. DE SENSU NATURAE COMMUNI.

Propositio 52.

Judicia sensus naturae communis falsa esse nequeunt.

Notiones. 1) Sensus communis est dispositio illa naturae rationalis, qua omnes qui usum habent rationis impelluntur ad quaedam judicia, quae praesertim spectant vitam physicam, ordinem sociale, morale, religiosum; et quae ab omnibus ut facile obvia admittuntur, v. c. *Deus existit*, — *parentes honorandi*, — *aliis non faciendum quod tibi fieri non velis*, — *non datur effectus sine causa*, — *si vis finem, para medium*.

2) *Judicia illa ab omnibus ratione utentibus ut certa habentur; et tamen non sunt immediate evidentia; — imo quaedam a philosopho satis difficile scientifice probantur.*

3) Sensus communis confundi non potest cum consensu communi, i. e. testimonio uniformi hominum (de quo infra).

Prob. Dantur quaedam judicia quae 1) ut certa ab omnibus, constanter, uniformiter admittuntur, — 2) spectant ad vitam physicam, ordinem sociale, morale; — *a.* haec judicia nequeunt esse falsa; *e.*

Ad maj. (habentur ut certa). a) Si exceptio occurrit, omnes derogationem alicui legi factam naturaliter cogitant; — b) si quis negat, ab omnibus sponte judicatur aut ludere velle, aut rationis carere usu.

Ad min. 1) *Judicia quae ab omnibus, constanter, uniformiter, invicte admittuntur, procedunt ab ipsa natura rationali, quae falli nequit; e.*

2) *Haec judicia saepe naturalibus passionibus et commodis hominum obstant; a.* talia judicia, si communia sunt, causam habent veritatem suam objectivam, non praejudicium vel passionem; *e.*

Propositio 53.

Consensus uniformis, universalis, constans, circa veritatem necessariam vitae physicae, ordini sociali, morali vel religioso, signum est illud iudicium esse naturale seu a sensu communi procedere.

Stat. quaest. Quaeritur quomodo seu quibus signis aliquod iudicium agnoscitur ut iudicium sensus naturae communis; — *R.* Duobus signis quae simul adesse debent: a) ut agatur de aliqua veritate quae spectet ad vitam physicam, ad ordinem morale, sociale, religiosum; et b) ut habeatur consensus communis hominum.

Notiones. *Universalis*: moraliter, non physice, i. e. etiamsi aliquae inveniuntur exceptiones, dummodo hae semper ab aliis ut exceptiones et inordinationes habeantur.

Veritas necessaria: ita ut sine ejus admissione ut certae, homo finem suum acquirere non posset.

Prob. Consensus ille universalis, uniformis, constans, circa..., a nulla alia causa procedere potest quam a natura seu sensu communi; *e.*

Prob. ant. Causa excogitabilis, praeter ipsam naturam, esset: 1) praejudicia hominum, — 2) fraus legumlatorum, — 3) educatio, — 4) metus inanis, — 5) illusio aliqua, — 6) pravitas hominum; — *a.* nihil horum sufficit ad explicandum universalem... consensum; *e.*

Ad min. per part. 1). 2). 3). Non sunt constantes, universales, uniformes.

4) *Metus inanis* nec potuisset oriri, nam praesupponit jam haec judicia; nec potest manere constans et universalis, nam a) ejus inanitatem ratio inquirens perciperet, b) timore homines mali non inducuntur ad efformandas leges morales, sed potius ad eas negandas.

5) *Illusio* in re maximi momenti pro homine, aut esset invincibilis, aut non; — *a.* si primum: destruitur rationis humanae capacitas ad verum percipiendum, et refunditur error in Deum auctorem naturae; — si secundum: necessario vincetur ob attentionem rationis necessario excitatam in rebus tanti momenti. — (Non tanti momenti erat v. c. certa cognitio de motu solis, de rotunditate terrae, de existentia antipodum...).

6) *Ex pravitate hominum* orta fuissent judicia prorsus opposita ordini et justitiae.

Objic. Ille consensus potuit oriri ex revelatione primitiva. — *R.* a) *tr.* (ergo vera sunt judicia) — b) *n.* (fuissent saltem obscuratae veritates istae, imminutae, perditae, sicut aliae multae fuerunt).

Propositio 54.

Judicia sensus naturae communis ab ipsa ratione et propter evidentiam suam ferri possunt.

Stat. quaest. Quaeritur quid sit ille sensus naturae communis; — 3 sententiae.

1) Alii dicunt: praeter facultates de quibus hucusque egimus, esse aliquam vim directam et immediatam naturae rationalis; scilicet quemdam nostrae naturae instinctum seu necessarium impulsum, quo homo, *absque perceptione motivi*, quaedam judicia, aliis facultatibus partim saltem non cognoscibilia, ut certa habeat.

2) Alii dicunt: non aliam esse facultatem a ratione distinctam, sed rationem ea judicia percipere ut certa, *per actum sui generis*, ita ut oriatur certitudo non ex distincta perceptione motivi, sed a) ex perceptione ejus confusa, implicita, incompleta, — b) quem defectum suppleat impulsus naturalis mentis. — Nec tamen ille actus erit caecus, quia licet motiva non percipiat distincte, clare tamen percipit veritatem, seu connexionem subjecti et praedicati.

3) Antiqui scholastici dicunt: illa judicia ferri ut cetera omnia, scilicet ab ipsa ratione et propter ipsam eorum evidentiam proprie dictam, sive intrinsecam, sive extrinsecam, immediatam vel mediatam.